

управління, що реалізують усі функції процесу управління як нерозривного циклу етапів, які доповнюють один одного і системно охоплюють усі фактори та сторони інформатизації процесу управління в умовах ринку й утворюють архітектуру інформаційної моделі управління соціально-економічних систем.

1. Афанасьев Э. В. Эффективность информационно-обеспечения управления / Э. В. Афанасьев, В. Н. Ярошенко. – М.: Экономика, 1987. – 300 с.

2. Устенко А. О. Економіко-організаційні проблеми

інформатизації управління / А. О. Устенко. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – 247 с.

3. Устенко А. О. Інформатизація управління виробничими процесами / А. О. Устенко. – Івано-Франківськ : Факел, 2011. – 220 с.

4. Устенко А. О. Структура системы менеджмента / А. О. Устенко, О. Я. Малинка // Бизнес Информ. – 2010. – № 9. – С. 134 – 140.

An informative identifier is offered in a management the socio-economic systems as structural of long duration basis of universal description of the systems of informative management.

УДК 631.145(477)

Морицян О. М.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І ЇХ РОЛЬ В ФОРМУВАННІ ТА ФУНКЦІОНУВАННІ АПК УКРАЇНИ

У статті розглядається сутність економічних відносин і їх роль в формуванні і функціонуванні АПК України в ринкових відносинах на сучасному етапі.

Ключові слова: економічні відносини, формування і функціонування ринків, розвиток агропромислового комплексу.

I. Вступ. Економічні відносини не є постійними, вони удосконалюються, вони змінюються і цілеспрямовуються, або правильніше, повинні своєчасно спрямувати на підвищення ефективності функціонування. Комплекси суспільства в цілому, в тому числі в системі аграрно-промислового комплексу. Теперішні економічні відносини відмінні від економічних відносин, що діяли в командно-адміністративній системі господарювання. Але ця зміна не проходить безслідно, вони змінюються в суперечностях, старі відносини замінюються новими. Є різні спроби їх удосконалення, але не завжди вони досягають основної цілі – підвищення ефективності функціонування АПК. Це підтверджується багатьма фактами, як України в цілому, так і в регіональних масштабах.

II. Постановка завдання. Скорочення обсягів виробництва за час незалежності України призвели до зниження продуктивності праці на сільськогосподарських підприємствах, структурна перебудова економіки зруйнувала механізм центральної реалізації і розподілу

сільськогосподарської продукції, який поступово почав трансформуватись в багатогранну ринкову систему. Актуальність проблеми посилення зв'язків також визначається неповною завантаженістю виробничих потужностей переробних підприємств, що змусило шукати переробників нові канали постачання сировини.

Одним з найважливіших факторів розвитку агропромислового комплексу України, в умовах розвитку ринкової, соціально-орієнтованої економіки є посилення зв'язків в середині самого комплексу, ритмічний взаємозв'язок всіх ланок та структур що взаємодіють при виготовленні, заготівлі, переробці та реалізації сільськогосподарської продукції, які призвели б до максимального використання природно-ресурсного потенціалу, матеріально-технічної бази, виробничих потужностей.

Значну увагу у вивенні проблем ринкового реформування і формуванню ринків аграрної продукції було приділено в роботах Баланюка І. Ф., Березівського П. С., Дудара Т. Г., Дусановського С. Л., Калінчика М. Й., Кузубова М. В., Лукінова І. І., Малика М. Й., Михайлова С. І., Поплавського В. Г., Саблука П. Т., Стельмашука А. М., Хорунжого М. Й., Шпичака О. М., Юрчишина В. В., але, на сьогодні не існує єдиної стратегії розвитку агропромислових ринків на Україні.

Дані обставини призводять до необхідності розробки та удосконалення теоретико-методологічних, методичних і практичних питань, щодо розвитку організаційно-економічних

відносин між підприємствами виробниками, заготівельниками та переробниками сільськогосподарської продукції за сучасних умов. Розглянемо теоретичні основи даної економічної категорії.

III. Результати. Економічні відносини існують з давніх-давен, від появи залишків в давніх людей та необхідності поміняти їх на інші предмети. Вони дали можливість розвиватися поділу праці, що призвело до розмежування обов'язків в виробництві від появи професій до об'єднання праці кількох тисяч працівників для створення спільного продукту.

Економічні відносини – сукупність відносин між людьми у процесі виробництва матеріальних благ та їх привласнення у всіх сферах суспільного відтворення (безпосередньому виробництві, розподілі, обміні та споживанні) [3].

Економічні відносини, виходячи вже з визначення «відносин», означають, принаймні, парні взаємодії когось (чогось) з кимось (чимось). «Економічні відносини» можна охарактеризувати як речові відносини.

Економічні відносини в межах АПК можна поділити на внутрішньогосподарські, господарські, галузеві та міжгалузеві.

Розкриваючи зміст внутрішньогосподарських відносин, слід орієнтуватись на суб'єкти цих відносин, склад і характер яких визначається власністю. При переході до ринку категорія власності зазнала значної трансформації. Зокрема, у Законі України “Про власність” передбачено існування таких основних форм власності: індивідуальна з різновидами – особиста і приватна трудова, сімейна, колективна та державна [1]. Крім вказаних форм власності допускається існування власності інших держав, їх юридичних і фізичних осіб, осіб без громадянства, спільна та змішана власність громадян, юридичних осіб та держави [2].

Конституція України визнає лише дві форми власності – публічну та приватну. Перша виступає у двох формах – державній і комунальній. Вся інша власність, у тому числі колективна, є приватною.

В західній економічній літературі [5,6] під приватною власністю розуміють все те, що не належить державі. Тобто там відсутнє поняття колективної власності, а вся сукупність економічних інтересів та відповідних форм власності зводиться до двох антиподів – приватної і суспільної.

На сучасному етапі в нашій країні головними виробниками товарної сільськогосподарсь-

кої продукції є господарства з спільною частковою, спільною сумісною і державною формами власності. Суб'єктами внутрішньогосподарських відносин виступають члени господарства, колективи структурних підрозділів – бригади, ланки, малі підприємства, орендні підрозділи, первинні кооперативи та ін. Характер відносин визначається, насамперед, власністю, поділом і кооперацією праці, особливостями організації виробництва.

Внутрішньогосподарські відносини можна розглядати двобічно: як соціально-економічні так і організаційно-економічні.

Соціально-економічні відносини характеризуються відносинами власності і механізмом їх реалізації, включаючи систему відносин між суб'єктами господарювання з приводу володіння, розпорядження, користування та привласнення результатами праці.

Організаційно-економічні відносини встановлюються між господарюючими суб'єктами з приводу організації елементів продуктивних сил: землі, виробничих ресурсів, робочої сили і процесу праці. Ці сторони внутрішньогосподарських відносин тісно пов'язані між собою.

Система внутрішньогосподарських відносин зумовлюється дією різних факторів: інтересами трудового колективу в цілому і кожного його члена зокрема, а також інтересами колективів окремих підрозділів.

Важливість внутрішньогосподарських відносин зумовлюється тим, що в такому складному господарському механізмі, яким є підприємство, кожна структурна одиниця і взаємовідносини між ними впливають на ефективність його роботи. Тому немає потреби доводити важливість обґрунтування параметрів кожного підрозділу, напрямів його діяльності, внутрішньої організації виробництва, механізму взаємовідносин між ними.

Найбільш поширеним шляхом розвитку внутрішньогосподарських відносин буде формування на добровільних засадах системи первинних малих колективів, можливо на принципах кооперації паїв та оренди, з наданням їм широкої економічної самостійності.

Зовнішні відносини характеризують саме міжгалузеві відносини. Результативність діяльності АПК зумовлюється ступенем досконалості міжгалузевих економічних відносин у суспільному виробництві, що складаються між юридично самостійними підприємствами, господарствами та організаціями.

Сутність міжгалузевих економічних відносин в АПК в умовах ринку зводиться до впровадження міжгалузевого госпрозрахунку. Це означає, що підприємства АПК, як інтегровані і пов'язані з кінцевими результатами реалізації продукції (чи надання послуг), взаємно поступаються частиною прибутку своїм партнерам-учасникам спільної інтегрованої діяльності, які працюють на стадіях виробничого забезпечення й обслуговування.

Міжгалузевий госпрозрахунок базується на чітко визначених принципах, сформованих новою аграрною політикою держави відповідно до вимог ринку: добровільність входження підприємств на ґрунті спільності економічних інтересів; рівноправність учасників спільної діяльності, свобода вільного вибору організаційної форми об'єднання; самоуправління учасників і об'єднання в цілому; організація відносин між учасниками на договірній або контрактній основ [4].

Сутність міжгалузевих економічних взаємовідносин підприємств відбиває водночас і їх внутрішній зміст, структуру. Особливість економічних відносин визначається вимогами ринкової економіки та їх залежністю від теоретичного обґрунтування організаційних основ інтегрованих підприємств (виробників).

Дослідження територіальних і галузевих особливостей міжгалузевих економічних відносин виявили їх повну залежність від сільського господарства як провідної галузі АПК, а також від роботи обслуговуючих і переробних галузей, функціонування яких безпосередньо залежить від діяльності сільськогосподарських товаровиробників. Загальним є те, що першочергове розв'язання продовольчої проблеми і досягнення стабілізації сільськогосподарського виробництва є обов'язковим для всіх партнерів. Від цього залежить збереження і зміцнення споживчого ринку, розвиток ринкових відносин.

Оскільки в соціумі в економічні відносини вступають індивідууми, то коректніше трактувати економічні відносини як відносини суб'єктів з приводу речей. Економіка крім виробництва матеріального, включає також виробництво та обмін нематеріальних речей (наприклад, інформації) і така економічна діяльність здійснюється за допомогою грошей. Тобто відносини суб'єктів економіки по виробництву та обміну товару (що виступає в матеріальній та нематеріальній формі) опосередковуються

грошовими розрахунками. Оскільки господарська діяльність суспільства спрямована на переробку природних ресурсів і перетворення природного середовища, яке суспільство пристосовує до своїх потреб, тому таку діяльність суспільства можна охарактеризувати в цілому як суб'єктно - об'єктні відносини.

Розглянемо і проаналізуємо через призму економічних відносин економіко господарську діяльність, зокрема такі характерні риси, притаманні ринковим умовам господарювання, як товарообмін, договірні відносини, правове та державне регулювання, фінансові відносини, виробничо-господарська діяльність і відносини господарської інфраструктури.

1) Товарообмін – обмін товарами еквівалентної вартості. Це добровільний та рівноцінний обмін. І хоча ціна товару визначається в процесі обміну, але формується на основі витрат, пов'язаних з процесом самого виробництва, а також ін. витрат (транспортних, рекламних і т. д.).

Товарний обмін між покупцем і продавцем товару може відбутися за певних умов в спеціально організованому середовищі. Тобто, тут уже повинна бути соціальна організація, а саме: організовані місця торгівлі, юридичний статус суб'єктів економіки, які вступають в товарообмінні відносини, правове регулювання цих відносин та ін. аспекти організації інфраструктури ринку.

2). Договір між покупцем і продавцем, договірні відносини є “ основними в умовах ринку, тому що надають цим відносинам правового характеру. Договір передбачає взаємозгоду сторін і добровільне дотримання та виконання умов договору, бо інакше можна вимагати дотримання умов (в т. ч. і в судовому порядку). Таким чином, ринкові відносини мають правове регулювання.

Окремо виділимо ще право власності. Це теж форма економічних відносин, що у правовому полі закріплює право власника розпоряджається своєю власністю і регулює його господарську діяльність.

3). Більшість економічних відносин, що виникають між суб'єктами, опосередковуються грошовими розрахунками. Таким чином фінансові відносини (і гроші зокрема) відіграють важливу роль, виступаючи критерієм доцільності та ефективності економічної діяльності, обслуговуючи господарську сферу та управляючи економічними процесами.

4) Виробничо-господарська діяльність та її інфраструктура включають велику кількість економічних відносин, як у внутрішній організації так і в господарських зв'язках.

У внутрішній організації господарських процесів охарактеризуємо такі складові економічних відносин:

– конкретна сфера організації діяльності фірми (виробництво продукції, надання послуг чи ін.), а звідси – відповідна технологія виробництва висуває вимоги щодо координації трудових операцій та професійних навичок працівників. Це – основа виробничих відносин, що достатньо чітко обумовлюються і регламентуються документально,

– праця – це теж товар, який реалізується за законом, товарообміну, тому трудові відносини між працедавцем і найнятим робітником регулюються трудовим контрактом (де обумовлюється характер трудових відносин, включаючи посадові обов'язки, оплату праці, права та соціальні гарантії).

– економічні цілі діяльності задаються, реалізуються, досягаються, коректуються через управління як форму господарських відносин, що повинне відповідати сучасним вимогам ринкових умов господарювання та новітнім технологіям.

5) Господарська інфраструктура та економічні відносини, що діють в цій сфері, – благодатна основа для ведення бізнесу. Ступінь розвитку інфраструктури визначає наскільки ефективно здійснюватиметься господарська діяльність, наскільки рентабельним може бути певний бізнес.

Розвиток інфраструктури включає наявність інформаційного середовища для отримання потрібної інформації та задоволення запитів суспільства, встановлення контактів між господарюючими суб'єктами та економічних зв'язків між ними. Як і інформація про ринок праці, сировинний ринок, фінансових та технологічних ресурсів, а також знання ринкової кон'юнктури для задоволення і врівноваження попиту і пропозиції виступають умовами успішного розвитку економіки. Можна додати та-

кож національні особливості та характерні процеси сучасного етапу ринкових відносин.

б) Взаємостосунки з державою, як форма економічних відносин, пов'язаних з господарською діяльністю, проявляються через механізм сплати податків.

Крім того, державне регулювання економіки здійснюється через законодавчу базу, цільові державні програми створення умов для успішного розвитку економіки, податкове регулювання, фінансовий інструментарій.

Крім того, на економічну діяльність накладається морально-етична категорія соціальної справедливості, яка з точки зору економічних відносин є механізмом перерозподілу матеріальних благ на користь соціально незахищених. Такий перерозподіл суспільного продукту знаходиться цілком в руках держави. Економічні відносини в аграрному колективі базуються на приватній власності на землю, але вони повинні бути іншими – базуватися на приватній власності громади села, району, області.

IV. Висновки. Таким чином, ми спробували подати трактування та характеристику форм економічних відносин економіко-господарської діяльності такої галузі економіки як АПК. Подали спробу сформулювати їх на основі приватної власності, власності громади, району, області. Зрозуміло дане дослідження має поглиблюватися як у вертикальному, так і у горизонтальному аспектах.

1. Закон України «Про власність» // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 20.

2. Закон України «Про господарські товариства» // Відомості Верховної ради України. 1993 – № 3. – С. 199.

3. Економічна енциклопедія у трьох томах. / Академія народного господарства. – Тернопіль, 2000. – Т. 1. – С. 471.

4. Гайдуцький П. І., Подолєва О. Є. Формування ринкових відносин в агропромисловому комплексі. – Навчальний посібник.-К.: Вища школа, 1994. – 175 с.

5. Самуельсон П. Економіка, т. 1. – М.: НПО «Алгон», 1992. – 333 с.

6. Самуельсон П. Економіка, т. 2. – М.: НПО «Алгон», 1992. – 416 с.

In the article essence of economic relations and their role is examined in forming and functioning of APK of Ukraine in market relations on the modern stage.